

Paulina Witkowska (<https://orcid.org/0000-0002-5393-7193>)

Uniwersytet Wrocławski

Czaisz to? O różnych użyciach czasownika *czaić* oraz prefiksalnych czasowników pochodnych

W artykule zamierzam omówić semantykę czasownika *czaić* oraz jego derywatów prefiksalnych: *doczaić*, *obczaić*, *podczaić*, *przeczaić*, *przyczaić*, *rozczaić*, *szczaić*, *wyczaić*, *zaczaić*. Wyrazy te nie są nowe, jednak ich dokumentacja leksykograficzna jest dosyć szczątkowa. Wywodzą się one z socjolektu młodzieżowego¹, ale upowszechniły się w potocznej odmianie polszczyzny. Używane są w nieoficjalnych sytuacjach komunikacyjnych – pojawiają się w spontanicznym, bezpośrednim, swobodnym, mniej starannym wobec normy typie kontaktów językowych. Użytkownicy języka umieszczają te czasowniki w rozmaitych kontekstach i przypisują im wiele znaczeń, również takich, które nie są notowane w dostępnych słownikach. Pomiędzy derywatami czasownika *czaić* można zauważyć subtelne różnice znaczeniowe, które oddawane są przez poszczególne prefiksy. W pracy podejmę też rozważania na temat stabilności omawianej grupy czasowników we współczesnej polszczyźnie, uwzględniając ich własności formalne i semantyczne. Wskażę również sygnały ekspresywnego nacechowania rozpatrywanych jednostek leksykalnych, ograniczając je do wykładników składniowych i słowotwórczych.

Sensy czasownika *czaić* oraz pochodnych od niego czasowników prefiksalnych definiuję na podstawie przeglądu ich opisów w słownikach² oraz analizy przykładów ich używania, które wyekscerpowałam z korpusów językowych³ i tekstów (głównie wpisów, komentarzy) zamieszczonych przez użytkowników języka na stronach internetowych o charakterze konwersacyjnym (na forach, blogach, również portalach społecznościowych)⁴. Przydatne okazały się także nieliczne elementy graficzne pochodzące z Internetu⁵.

¹ Zwanego też m.in. gwarą uczniowską (SGU), gwarą młodzieżową (Jendrzejek, Pastwa 2006), slangiem (Czeszewski 2001).

² Definicje niektórych z omawianych czasowników znalazłam m.in. w takich słownikach, jak: Chaciński 2003; Jendrzejek, Pastwa 2006; MSSiMP; NSGU; SGU; SNMP; WSJP.

³ Przeszukiwałam materiał językowy zgromadzony w NKJP oraz APM. *Araneum Polonicum Maius* to obszerny korpus tekstów pozyskanych z polskich stron internetowych do 2013 roku. Liczy on ponad 1 miliard słów. Jest częścią repozytorium o nazwie *Aranea*, które stanowi sieć porównywalnych korpusów internetowych (Benko 2014).

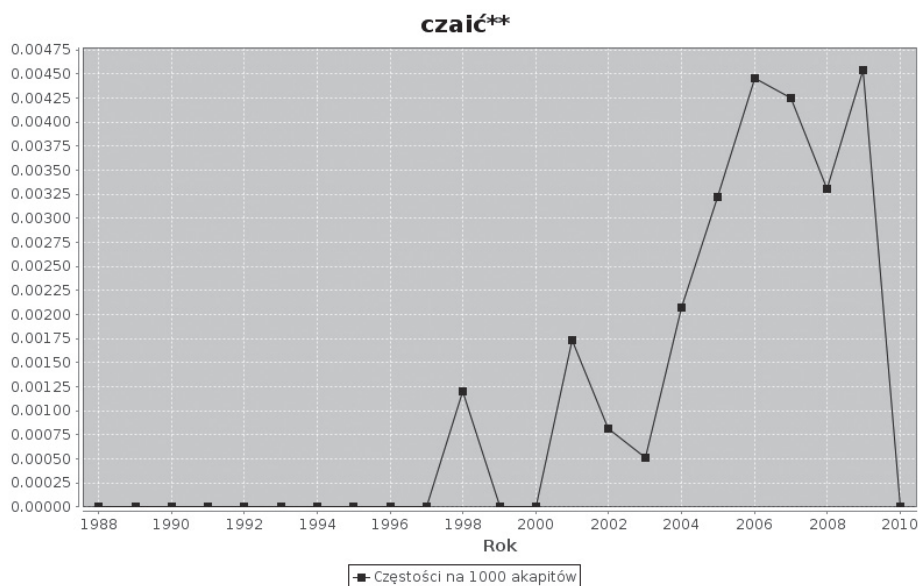
⁴ Wypowiedzi internautów, które zawierają wystąpienia omawianych leksemów, pozyskałam za pomocą wyszukiwarki Google. Podczas cytowania tych wypowiedzi poprawiałam ewentualne błędy językowe autorów (głównie interpunkcyjne i ortograficzne). Przy każdym cytacie podaję adres strony źródłowej (główniej). Data dostępu do wszystkich cytowanych w pracy stron internetowych to 25.09.2018.

⁵ Elementy wizualne również pozyskałam za pomocą wyszukiwarki internetowej Google. Przy każdej grafice podaję adres strony źródłowej (główniej). Data dostępu do wszystkich zamieszczonych w pracy elementów graficznych to 25.09.2018.

1. Znaczenia

Czaić

Czasownik *czaić*, mający związek z myśleniem i rozumieniem, upowszechnił się w polszczyźnie w latach dziewięćdziesiątych XX wieku⁶. Dzięki temu, że teksty zgromadzone w NKJP zawierają informację o dacie powstania lub pierwszej publikacji, możliwe jest sprawdzenie frekwencji czasownika *czaić* w zależności od czasu jego użycia⁷. Po wpisaniu odpowiedniego zapytania w wyszukiwarce PELCRA NKJP wygenerowany zostaje wykres szeregu czasowego obejmujący lata 1988–2010 (zob. rys. 1).

Rys. 1. Rozkład w czasie frekwencji czasownika *czaić* w NKJP

Wykres pokazuje, że czasownik *czaić* pojawił się w tekstach w 1998 roku w stosunkowo niewysokiej częstości użycia. Jego występowanie miało tendencję wzrostową (z niewielkimi wahaniami) w czasie. Popularność *czaić* wyraźnie wzrosła w latach 2004–2006. Jeszcze bardziej czasownik ten zyskał na popularności w roku 2009. W 2010 jego frekwencja zmalała. Ten spadek można tłumaczyć wzrostem popularności innych czasowników zastępujących ogólnopolskie *rozumieć* (zob. niżej).

Zdecydowanie najczęściej czasownik *czaić* używany jest w znaczeniu ‘rozumieć, pojmować’. Różne formy *czaić* mogą występować z dopełnieniem, por. *Super, dzięki, teraz wszystko czaję* (matematyka.pisz.pl), bez dopełnienia, por. *Świetnie, jeśli czaisz* (APM: ogolniak.wegrow.pl), lub wprowadzać zdanie podrzędne dopełnieniowe, por.

⁶ Czasownik ten odnotowano w SGU z 1991 roku.

⁷ Typ funkcjonalny tekstów, z których pochodzą użycia czasownika *czaić* w NKJP, to przede wszystkim teksty o charakterze konwersacyjnym.

Napisz po polsku, bo **nie czaję**, o co Ci biega (NKJP: groups.google.com). Czasownik *czaić* używany jest także w połączeniach wyrazowych typu *czaić bazę*, *czaić kwestię*, *czaić temat*, *czaić motyw*, *czaić klimat*, por. *Tak czytam i czytam, i zdaję sobie sprawę, że jeszcze nie do końca czaję bazę* (pl.bigpoint.com)⁸. **Czaisz kwestię**, czy jeszcze coś Ci wytłumaczyć? (sportsboard.pl). *W pierwszym etapie jury złożone z osób, które **czają temat**, ocenia każde zdjęcie, przyznając oceny w kilku kategoriach – od techniki po estetykę* (astropolis.pl). **Czaisz motyw** i chwala ci za to, można się czepiać stylu, ale nie wyzywać mnie od barbarzyńców nieznających języka polskiego (gry-online.pl). *Co jak co, ale Adam trochę **czai klimat** i zna różnicę pomiędzy chuliganami i ultrasami* (rybnik.com). Jeśli ktoś *czai* (coś) albo ktoś *czai bazę/kwestię* itd., to znaczy, że ‘rozumie, o czym mowa’, ‘wie, o co chodzi, w czym rzecz’, ‘pojmuje sedno sprawy, problemu, zagadnienia’, ‘nadaża za czyjąś myślą’.

Czasownik *czaić* używany jest wymiennie z szeregiem innych czasowników (niektóre są bliskie czynnościom sensualnym), np. *kumać*, *kminić*, *rozkminiać*, *trybić*, *jarzyć*, *jorgać*, *kleić*, *kąsać*, *łykać*, *łapać*, *chwycać*, *czuć*, *ogarniać*, jak również *kapować*, *kpw* (czyt. *kapewu*), a także *obczajać*⁹. Z kolei zwroty typu *czaić bazę/kwestię* itd. zastępowane są takimi zwrotami, jak: *kumać bazę/kwestię/czaczę*, *kąsać kwestię*¹⁰.

W WSJP można znaleźć informację, że *czaić* występuje również w znaczeniu ‘sprawdzać kogoś lub coś pod jakimś względem, przypatrując się komuś lub czemuś uważnie’, por. *Przez cały czas zwiedzania chodziła za mną i **czaiła**, czy aby nie wyciągam aparatu (bo z biletu na zdjęcia zrezygnowałem)* (fotoforum.gazeta.pl). *Wpatrując się w okno w pewnej klatce, **czaił**, czy nie ma jej męża* (WSJP: wysoka.wroclaw.pl)¹¹.

Z przeglądu wystąpień *czaić* w korpusach tekstów oraz źródłach internetowych wynika, że czasownik ten używany jest również w innych kontekstach niż opisane do tej pory. Nabiera on nowych znaczeń, które nie są notowane w słownikach:

- ‘zastanawiać się, analizować coś pod jakimś względem’, np. przed podjęciem ostatecznej decyzji, por. *Jeszcze **czaimy**, czy jechać objazdowo, czy*

⁸ SGU podaje znaczenie ‘być niezdecydowanym’, które prawdopodobnie – wobec braku poświadczeń w tekstach – wyszło już z użycia. Z kolei w 5. numerze polskiego miesięcznika o grach komputerowych *Secret Service* z września 1993 roku odnotowano, że *czaić bazę* w języku komputerowców było początkowo używane w znaczeniu: ‘grać w ukryciu’ (*Secret Service* 5/93), innymi słowy ‘grać w ukryciu’ (za: re-research.pl, 25.09.2018).

⁹ Por. *Potrzebuję pomocy w rozwiązaniu zadania z dynamiki. Kompletnie tego **nie oczajam*** (elektroda.pl).

¹⁰ Przykłady podawanych w tej pracy jednostek synonimicznych pochodzą m.in. z takich źródeł, jak: Chaciński 2003, 2005, 2007; Czeszewski 2001, 2006; MSSiMP; NSGU; SGU; SNMP; Widawski 1998; Wileczek 2014. Nadmiar, nadprodukcja elementów leksykalnych (zastępujących leksemę odmiany standardowej, dotyczących różnych sytuacji i czynności z życia), które można wymieniać w tekście bez [istotnej – P.W.] zmiany sensu, jest znamioną cechą socjolektu młodzieżowego (Grabias 1997; Wileczek 2014).

¹¹ NSGU odnotowuje znaczenie *czaić* jako ‘rozglądać się dookoła’, por. *Co tak **czaisz**? ‘Dlaczego tak patrzysz?’* (NSGU). Wydaje się, że znaczenie to nawiązuje do znaczenia podanego w WSJP (jeśli bowiem ktoś się rozgląda, czyli patrzy uważnie na wszystkie strony, to zwykle po to, aby coś sprawdzić, przekonać się o czymś) i nie ma potrzeby wyodrębniania go jako osobnego sensu.

wynając apartament i w okolicy jeździć (Internet: re-volta.pl). **Czaił**, czy przychodzić w tym roku, bo gdyby żaden z domowników nie pracował to i z pensji dla księdza nici (Internet: forum.echodnia.eu);

- ‘znać albo kojarzyć kogoś lub coś’, np. **Czaisz** tego kolesia, na A miał na imię i takie kręcone włosy (wattpad.com). Piosenka świetna, ale ja ją skądś **czaję** i mam to na końcu języka. Przeglądałem te z Wikipedii, ale to nie to (forum.lineage2.com.pl);
- (w połączeniu z rzeczownikami *promocja, okazja*) ‘szukać dostępu do czegoś atrakcyjnego na specjalnych, korzystnych dla kupującego warunkach’, por. *Przecież nie każdy wydaje majątek na dietę, a raczej 85% osób stosuje tańsze produkty, czai promocję* (sfd.pl). *Jeden płaci za każdą zachciankę, jaką sobie wymyśli, drugi jest w temacie ostrożny i czai okazje* (kibice.net).

Czasownik *czaić* funkcjonuje w jeszcze jednym, zupełnie innym znaczeniu, a mianowicie ‘parzyć albo pić herbatę (czaj – z języka rosyjskiego)¹²’. Bartek Chaciński, powołując się na *Prywatny leksykon współczesnej polszczyzny* Barbary Magierowej i Antoniego Kroha, pisze o *czajeniu* jako ‘parzeniu herbaty’ (Chaciński 2003: 30). Z kolei na stronach internetowych poświęconych językowi familijnemu, na których internauci rejestrują leksykę używaną w ich rodzinnych domach, stronach, można znaleźć poświadczenia *czaić* jako ‘pić herbatę’, por. *Nigdy nie miałam zacięcia do pisania historii z fabułą, opiszę więc jeden z elementów mojego życia rodzinnego, a mianowicie naszą „gwarę” (...) czaić – pić herbatę* (dobrehistorie.sslpro.pl). Takie znaczenie czasownika *czaić* zostało rozpowszechnione za sprawą festiwalu herbacianego o nazwie *Czaisz?* (zob. rys. 2). Festiwal ten organizowany jest od dwóch lat (w 2016 i 2017 roku) w Centrum Kultury *Zamek* we wrocławskiej Leśnicy przez najlepszych specjalistów z *Czajowni* – sieci herbaciarni oraz sklepów z różnorodnym asortymentem herbat i akcesoriów herbacianych (zob. *czajownia.pl*, 25.09.2018). W trakcie imprezy miłośnicy herbaty mogą wysłuchać ciekawych prelekcji nt. pochodzenia, rodzajów i smaków herbaty, wziąć udział w warsztatach parzenia herbaty oraz skosztować rozmaitych naparów¹³.

Niewątpliwie w polszczyźnie współczesnej występują dwie odrębne jednostki leksykalne: polisemiczna *czaić*¹, związana intelektualną działalnością człowieka, oraz monosemiczna *czaić*², związana z parzeniem i piciem herbaty. Oprócz zupełnie odmiennych znaczeń leksemy te mają też różne podstawy słowotwórcze. *Czaić*² utworzono od rzeczownika *czaj*. Z kolei *czaić*¹, jak podaje WSJP, pochodzi od prasłowiańskiego czasownika **čajati*, czyli ‘spodziewać się, oczekiwać’ (WSJP). Był to zatem w punkcie wyjścia czasownik o znaczeniu psychologicznym, związany z przewidywaniem, że nastąpi jakieś wydarzenie. Z kolei Bartek Chaciński wskazuje

¹² Słowo *czaj* definiowane jest w słownikach jako ‘herbata, najczęściej bardzo mocna’ (in. *czajówka*) (Czeszewski 2006). W PSWP można znaleźć informację, że słowo to funkcjonuje w gwarze więziennej jako ‘bardzo mocna herbata pita w celu odurzenia, często z dodatkiem tytoniu lub lekarstw’ (in. *czajura*).

¹³ W zasadzie pytanie *Czaisz?* użyte w nazwie festiwalu można odczytać dwojako. W kontekście tematu imprezy – herbaty – nasuwa się interpretacja ‘(czy) parzysz/pijesz herbatę?’, natomiast bez szerszego kontekstu – po prostu ‘(czy) rozumiesz/wiesz o tym?’.

Rys. 2. Plakat reklamowy drugiego festiwalu herbacianego *Czaisz?*, który odbył się 18 listopada 2017 r. w Centrum Kultury *Zamek* w Leśnicy (wroclawskiejedzenie.pl)

na związek *czaić*² z rzeczownikiem *czajnik*, który został wzięty z gwary uczniowskiej lat siedemdziesiątych i oznacza ‘głowę’ (Chaciński 2003: 31). Powiązanie tych wyrazów ma sens o tyle, że to właśnie głowy używamy do myślenia, rozumienia¹⁴.

Czasownik *czaić* (ściślej: *czaić*¹) stał się w języku młodzieżowym jednym z charakterystycznych, powszechnych i uniwersalnych określeń odnoszących się do człowieka jako istoty psychicznej¹⁵. Zakorzenił się w uzusie na tyle mocno, że dał podstawę derywowanym od niego czasownikom prefiksalnym: *doczaić*, *obczaić*, *podczaić*, *przeczaić*, *przyczaić*, *rozczaić*, *szczaić*, *wyczaić*, *zaczaić*¹⁶. Cztery spośród nich: *doczaić*, *podczaić*, *przeczaić*, *przyczaić* nie są notowane w żadnym ze sprawdzanych słowników (nie trafiły nawet do internetowego MSSiMP)¹⁷, a trzy: *doczaić*, *podczaić* i *przeczaić* w żadnym z przeszukiwanych korpusów językowych.

Doczaić

Analiza wystąpień *doczaić* w wypowiedziach internautów wykazuje, że czasownik ten używany jest w dwóch znaczeniach:

- ‘pojąć w pełni, uzyskać kompletną wiedzę w danym zakresie’, por. *Od początku wiedziałem, że mój przeciwnik namiesza w tym turnieju, gdyż przez przypadek dzień wcześniej doczaiłem, kim on jest i gdzie gra* (psxextreme).

¹⁴ Rozpatrując współczesne użycia czasownika *czaić*, pomijam szczegółowe rozważania dotyczące jego historycznej genezy.

¹⁵ Warto nadmienić, że czasownik ten używany jest także w odniesieniu do zwierząt, por. *Ten pies czai wszystko, co się do niego mówi* (domikor.freehost.pl).

¹⁶ Funkcje różnych prefiksów omawiam w dalszej części pracy.

¹⁷ W tym miejscu muszę zaznaczyć, że wszystkie znaczenia, w których występują omawiane przeze mnie derywaty prefiksalne i które w jakikolwiek sposób wiążą się z szeroko pojętą intelektualną działalnością człowieka – jako istotą psychiczną, tj. myśleniem, rozumieniem, sprawdzaniem, rozpoznawaniem, szukaniem, znajdowaniem itd., opisuję jako różne znaczenia tych derywatów, traktując te formacje jako leksemy polisemiczne. Nie podjęłam próby rozdzielania ich na homonimy.

info). *Jakoś nie mogę doczaić, gdzie wpiąć te kabelki, a nie chcę wpinać w ciemno* (elektroda.pl);

- ‘znaleźć lub wyszukać coś dodatkowo’, por. *Teraz antykwariaty można doczaić także na Allegro, często tam kupuję* (socjologia.pl). *WII, Malanowski czy inni detektywi nie mają przede mną tajemnic. Ostatnio doczaiłam super serial na Polsat Crime, mowa o „Wydziale Zabójstw”* (zakochanawkolorkach.blogspot.com).

Obczaić

W języku młodzieżowym czasownik *obczaić* cieszy się szczególną popularnością. Świadczy o tym wysoka frekwencja jego wystąpień. Wyszukiwarka Google znajduje np. 71 600 wyników dla zapytania o formę *obczaić*, 22 500 wyników dla zapytania o formę *obczaiłem* i aż 201 000 wyników dla zapytania o formę *obczaj*¹⁸. Na podstawie przeglądu definicji słownikowych oraz przykładów używania czasownika *obczaić* w korpusach tekstów i Internecie prezentuję kilka jego znaczeń:

- ‘sprawdzić kogoś lub coś pod jakimś względem, przypatrując się komuś lub czemuś uważnie, zwłaszcza krytycznie’ (in. *obciąć, obluścić*), por. *Gdy dziewczyna usiadła obok mnie, rozglądnęłam się po sali, aby oczaić innych znajomych, z którymi będę chodzić do klasy* (APM: jelena6.bloblo.pl). *Obczaił mnie wzrokiem z góry na dół i zniewalająco się uśmiechnął* (APM: you-need-the-trust-that-my-love.bloblo.pl)¹⁹;
- ‘zapoznać się z czymś, oglądając to, słuchając tego lub w inny sposób’ (in. *obadać, obcykać, zczaić*), por. *Obczaj tą stronę, znajdziesz tam to, co potrzebujesz!* (APM: 123articles.firmy.media.pl). *Wczoraj oczaiłem ten singiel* (wykop.pl);
- ‘dowiedzieć się o czymś jak najwięcej, zorientować się’, żeby np. coś załatwić (in. *zrobić research* (Markowski 2016: 102), *przyczaić, wyczaić*), por. *Najpierw muszę oczaić, gdzie to jest i jak tam dojechać* (wykop.pl). *W końcu oczaiłam rodzaje najmu, wszystkie niebezpieczeństwa i to, co może się nie udać* (umamusimuminka.pl);
- ‘zrozumieć, pojąć’ (in. *sczaić, zczaić, wyczaić*), por. „*Computer Bild*” *to taki odpowiednik „AutoŚwiata” i „Faktu” w prasie komputerowej, czyli dużo obrazków, mało tekstu, do tego banały i popierdułki, coby każdy amator oczaił bazę* (myapple.pl); także ‘opanować coś’, np. materiał, zagadnienia (in. *obcykać, sczaić*), por. *No raczej pierwsze musisz dobrze oczaić fizykę podstawową, później weź się za rozszerzoną* (zapytaj.onet.pl).

¹⁸ Liczba wystąpień leksemu *obczaić* w korpusach tekstów jest dosyć niewielka. W NKJP występuje on w różnych formach fleksyjnych łącznie 175 razy, a w APM – 314 razy. Podobnie jak w źródłach internetowych szczególnie popularna jest forma drugiej osoby liczby pojedynczej trybu rozkazującego.

¹⁹ MSSiMP podaje, że w slangu młodzieżowym funkcjonuje zwrot *obczaić sikora*, czyli ‘spojrzeć na zegarek, żeby sprawdzić, która jest godzina’, por. *Prawdziwy ziomal nie zapyta „Przepraszam pana, która jest teraz godzina?”, ale „Elo, oczaj sikora i zapodaj, którą masz na tarczy, ziom?”* (ziomekrbk.cba.pl).

Warto dodać, że w języku młodzieżowym funkcjonuje stosunkowo nowa formacja rzeczownikowa – *obczajka*. Powstała ona w wyniku derywacji sufiksальной poprzez dodanie formantu *-ka* na wzór formacji czynnościowych, por. *obniżka*, *powtórka*²⁰. Wydaje się, że *obczajka* formalnie pochodzi od *obczajać*, a znaczeniowo od *obczajać* lub *obczaić*. W źródłach internetowych rzeczownik ten używany jest w kilku kontekstach, dla przykładu:

- kiedy ktoś sprawdza kogoś lub coś pod jakimś względem, przypatrując się komuś lub czemuś uważnie, zwłaszcza krytycznie, por. *Wchodzisz do sklepu i widzisz **obczajkę** od góry do dołu i z powrotem, analiza, czy coś kupisz i czy oplaca się tobą zainteresować, czy nie* (wpolityce.pl);
- kiedy ktoś chce zapoznać się z czymś, oglądając to, słuchając tego lub w inny sposób, por. *Jeżeli chcesz wpaść na jakąś stronę na **obczajkę**, warto zaopatrzyć się w publiczne konto, które pozwoli na przeglądanie zawartości bez zmartwień o swoje dane* (wykrzyknik.org);
- kiedy ktoś szuka informacji, żeby dowiedzieć się o czymś jak najwięcej, zorientować się, por. *Wyklarowała się opcja wyjścia do klubu. Szybka **obczajka** w necie, co, gdzie i jak jest* (b1.pl); także kiedy chodzi o zebranie informacji o czymś w terenie – wtedy *obczajka* oznacza ‘zwiad, rozpoznanie’, por. *Koleś dawno zrobił **obczajkę** i wiedział, że nie ma monitoringu* (lublin112.pl). *Cel, czyli właściciel pożądanego auta, jest obserwowany na długo przed akcją. To tak zwana **obczajka*** (tvn24.pl).

Na wzmiankę zasługują też inne derywaty, znacznie rzadsze niż *obczajka*. Są to nienotowane w żadnym ze sprawdzanych słowników i korpusów rzeczowniki *obczajacz*, *obczajaczka* i *obczajność* oraz przymiotniki *obczajny* i *obczajalny*.

Wyrazy *obczajny* i *obczajalny* powstały poprzez dodanie formantów sufiksalnych *-ny* i *-alny*. Przymiotnik *obczajny* można zaliczyć do grupy przymiotników niepredyspozycyjnych oznaczających cechę polegającą na wykonywaniu czynności, podleganiu procesowi lub stanowi (Grzegorzycykowa i in. 1999: 471–474), por. *nudny*, *słynny*. Formalnie i znaczeniowo pochodzi on od czasownika *obczajać*. Na podstawie przeglądu użyc tego leksemu w wypowiedziach internetowych jego sens definiuję jako ‘taki, który jest dobrze zorientowany, ma wiedzę w związku z określoną sprawą, dziedziną, problematyką i potrafi odpowiednio zachować się w danej sytuacji’, por. *Dzwoń do SSR [Społecznej Straży Rybackiej – P.W.] lub PSR [Państwowej Straży Rybackiej – P.W.], policjanci w większości nie znają się na RAPR [Regulaminie Amatorskiego Połowu Ryb – P.W.], a do takich interwencji przyjeżdżają najmniej **obczajni** w tym temacie* (forum.wedkuje.pl). Z kolei przymiotnik *obczajalny* należy do grupy przymiotników predyspozycyjnych. Produktywny i regularny formant *-alny* wniósł do tego derywatu znaczenie potencjalne, por. *zauważalny*, *poznawalny*. Wydaje się, że pod względem znaczeniowym pochodzi on od czasownika *obczaić*.

²⁰ Tego typu nominalizacje mają charakter nieregularny. Często występują nieregularności w przekazywaniu aspektu: derywat może mieć formę NDK, a znaczenie DK (np. *przesyłka* formalnie od *przesyłać*, semantycznie od *prześlać*), albo odwrotnie – może mieć formę DK, a znaczenie NDK (np. *obróbka*) (Grzegorzycykowa i in. 1999: 397).

Obczajalny to według mnie ‘taki, który można sprawdzić, poznać, oglądając go, słuchając lub w inny sposób’, por. *Jak już koniecznie chciałbym kominek z boku, to chyba chciałbym go pokazać, by był zdecydowanym gestem, użytym jako świadoma decyzja projektowa, a nie coś ukrytego za ścianą. A przy okazji mógłbym spróbować zdublować go od strony werandy, o ile nie byłaby to zbyt sąsiado-obczajalna przestrzeń* (forum.murator-dom.pl).

Niedokonany czasownik *obczajać* stał się podstawą formacji *obczajacz*, którą utworzono poprzez dodanie formantu sufiksalnego *-acz*. W wypowiedziach internautów rzeczownik *obczajacz* występuje zarówno jako nazwa subiekta, jak i nazwa narzędzia. *Obczajacz* – subiekt to:

- ‘ten, kto sprawdza kogoś lub coś pod jakimś względem, przypatrując się komuś lub czemuś uważnie, zwłaszcza krytycznie’, por. *Mój facet często opowiada mi, jakie kobiety mu się podobają, jak wyglądają idealne nogi. Jest mi przykro, bo nie lubię takich **obczajaczy*** (f.kafeteria.pl);
- ‘ten, kto zapoznaje się z czymś, oglądając to, słuchając lub w inny sposób’, por. *Ta informacja jest bardziej dla nowych **obczajaczy** mojego konta, ale zapraszam wszystkich, ponieważ wydaję mi się, że filmik jest wart uwagi* (youtube.com);
- ‘ten, kto zdobywa lub pogłębia wiedzę na jakiś temat, dowiaduje się o czymś jak najwięcej, orientuje się’, por. *Jestem typem **obczajacza** i od czasów małej myszy (przypominającej kielbaski złożone w małe ciałko) zawsze interesował mnie świat, ludzie i ich historie* (mscatcher.wordpress.com).

Od leksemu *obczajacz* (subiekta) powstała żeńska forma *obczajaczka*. W wypowiedziach internetowych można znaleźć nieliczne przykłady jej wystąpień, np. *Na monitorze mógłby się wyświetlać jeszcze krótki opis klientki, u mnie byłoby to z pewnością „miła ale niezdecydowana” albo „typ **obczajaczki**, połazi, potestuje, popyta, potrjuje o najnowsze kolekcje, a potem wychodzi”* (wizaz.pl).

Z kolei *obczajacz* – narzędzie to ‘to, co umożliwia zapoznanie się z czymś poprzez obejrzenie tego, wysłuchanie lub w inny sposób’, np. program komputerowy, portal społecznościowy, por. *Mam Facebooka i nie wrzucam tam na tablicę postów o każdym fragmencie życia typu „byłem w sklepie”*. *Służy mi za komunikator i **obczajacz** zdjęć lasek z okolicy* (sadistic.pl).

Ostatnia formacja – *obczajność* pojawiła się w tekście reklamowym dotyczącym napoju marki Frugo w ramach skierowanej do młodych ludzi kampanii Frugo „Back2School”, która ruszyła we wrześniu 2012 roku (zob. wirtualnemediamedia.pl, 25.09.2018). W ośmiu największych miastach Polski marka zamieściła na bilbordach swoje oryginalne ostrzeżenia. Jedno z nich było takie, aby uczniowie powracający do szkół unikali oparów kredy, ponieważ mogą one przynieść negatywne skutki w postaci obniżenia *obczajności*. Sens tej odprzymiotnikowej nazwy cechy abstrakcyjnej, z charakterystycznym formantem *-ość*, można zdefiniować najogólniej jako ‘cecha kogoś, kto jest obczajny’. Można powiedzieć, że na *obczajność* składa się cały szereg przymiotów i umiejętności, dzięki którym młody człowiek orientuje się w szczegółach każdej kwestii poruszanej podczas lekcji.

Rys. 3. Reklama marki FRUGO w ramach kampanii FRUGO „Back2School” (wirtualnedia.pl)

Podczaić

W tekstach zamieszczonych w sieci przez internautów znalazłam zaledwie parę wystąpień tego leksemu w znaczeniach:

- ‘zrozumieć, pojąć w niewielkim stopniu, trochę’, por. *Coś tam podczaiłam, o co chodzi. Póki co mi wystarcza* (niemiecki.ang.pl);
- ‘zastać kogoś podczas robienia czegoś, co uznawane jest za złe, wstydlive lub niestosowne’ (in. *przyczaić, szczić, wyczaić*), por. *Ja lecę, trener mnie podczaił. – Nagle z głośników wydobył się dźwięk dobrze mi znany. Ogłoszenia albo przywołanie na dywanik. „Dwie palaczki z klasy 3d proszone o natychmiastowe przyjscie do gabinetu dyrektora”* (wattpad.com).

Przeczaić

Użyciom czasownika *przeczaić* w Internecie można przypisać następujące znaczenia:

- ‘przeoczyć coś, we właściwym momencie nie zauważyć czegoś lub nie wykorzystać jakiejś okazji’, por. – *Ale aukcja trwała tylko do 20.00, więc wygrałam! – Ja przeczaiłam, bo myślałam, że aukcja trwa do 22:00* (cluster006.ovh.net);
- ‘przejrzeć coś’, por. *Przeczaiłem pobieżnie forum no i proszę: zapędy gejoskie były już dawno* (a4-klub.pl), albo wręcz odwrotnie ‘przeanalizować’, por. *Proponuję przeczaić tą tabelkę: [http://www.battle.net/war3/\(...\)d#chart1](http://www.battle.net/war3/(...)d#chart1)* (forum.battlenet.pl);
- ‘przewidzieć coś na podstawie wiedzy i doświadczenia’, np. *Już dawno przeczaiłam tą sytuację* (zasłyszane);
- ‘przeczekać coś niepożądanego’, por. *Dla niego WP [Wojsko Polskie – P.W.] było godnie spożytkowane, a dla drugiego, który tylko będzie chciał przeczaić swoją służbę w MON, będzie stratą czasu, a więc sam musisz zdecydować, co wybrać i dlaczego* (radioaktywni.opx.pl)²¹.

²¹ Odnotowane znaczenie odnosi się do upływu czasu, jednak można w nim dostrzec także komponent intelektualny: ujawnia się ona w postawie człowieka wobec pewnych sytuacji, tzn.

Przyczać

Na podstawie analizy wystąpień czasownika *przyczać* w źródłach internetowych jego znaczenia definiuję jako:

- ‘dowiedzieć się o czymś jak najwięcej, zorientować się’ (in. *obczaić, wyczać*), por. *Obiecałem, że się przejadę na dworzec i przyczaję, co tam na Bolko jeździ* (forumkolejowe.pl);
- ‘znaleźć, zauważyć, głównie wyszukać jakąś osobę lub rzecz, zwykle interesującą pod jakimś względem, spośród wielu innych’ (in. *wyczać*), por. *Brałem udział w wyścigach i tam przyczał mnie jeden facet. Zaproponował mi pracę* (wattpad.com);
- ‘wyczuć, rozpoznać coś intuicyjnie (np. fałsz, nastrój, intencje) w czyichś słowach, w czyimś zachowaniu itd.’ (in. *wyczać, szczać*), por. *Może być też tak, że przyczał, że się w nim zakochałaś i próbuje być „wredny”, albo próbuje jeszcze bardziej cię w sobie rozkochać, a potem zostawić* (zapytaj.onet.pl);
- ‘zastać kogoś podczas robienia czegoś, co uznawane jest za złe, wstydliwe lub niestosowne’ (in. *podczać, szczać, wyczać*), por. *Ja, kolego, ostatnio przyczailem pana DR, jak podjechał swoim samochodem na osiedle i wrzucił do pojemnika śmieci z własnej posesji* (wiocha.pl)²².

Rozczać

Internauci używają czasownika *rozczać* w podobnych znaczeniach, które przypisują czasownikowi *rozkmienić* (zob. Miodek 2017):

- ‘w końcu pojąć, zrozumieć dane zagadnienie, rozpoznać strukturę jakiegoś zjawiska’, por. *Ostatnio próbowałem rozczać rachunek za prąd, te wszystkie opłaty prognozowe, dystrybucyjne, stałe, daty odczytów i innych pierdół sprawiają, że trzeba poświęcić 20 min., żeby dojść do tego, ile faktycznie kosztował mnie prąd w danym okresie* (wykop.pl);
- ‘odkryć, odgadnąć, dojść do prawdy’, por. *Trudno się tam dodzwonić, wydaje się, że jest cały czas zajęte, ale rozczaiłem, że po prostu mają słuchawkę podniesioną i taki efekt to daje* (opiniuj24.pl);
- ‘odszyfrować, tzn. za pomocą określonych działań rozpoznać zaszyfrowaną informację’, por. *Znając skrót i algorytm tworzenia innego ciągu wejściowego dający ten sam skrót, jest w stanie rozczać hasło* (APM: bikeorient.eu.interia.pl).

myśleniu o nich źle, pojmowaniu ich jako coś, co jest uciążliwe i czego nie powinno być.

²² Można by rozpatrywać oddzielenie tego znaczenia i odnotowanie monosemicznego czasownika *przyczać*². Zdefiniowany sens wiąże się przede wszystkim z pojęciem relacji międzyludzkich oraz kwestią nieprzestrzegania norm społecznych i moralnych. Jednak w moim przekonaniu zauważalny jest tu komponent intelektualny: ten, kto w danej chwili przyłapuje kogoś na gorącym uczynku, musi rozumieć, pojmować, że obserwowana przez niego sytuacja jest niezgodna z obowiązującymi zasadami.

W języku młodzieżowym obok *obczajki* funkcjonuje też *rozczejka*. Formacja ta jest znacznie mniej popularna niż *rozkminka*, *rozkmina*, ale można przypisać jej podobny sens, czyli ‘rozważania, rozmyślenia, które mają doprowadzić do zrozumienia lub rozwiązania problemu’, por. *No to zostaje rozczejka tematu, bo silnik chodzi ładnie, równo, rasowo, nie był grzebany dotykany, przy mnie wyciągane były bebechy z rozbitka, no chyba, że przed tym faktem ktoś się bawił. No ta dziura mnie zastanawia* (forum.motocyklistow.pl).

Szcaić (a. zczaić)

Użytkownicy Internetu stosują wymiennie dwa warianty pisowni: *szcaić* albo *zczaić*. Internauci bardziej świadomi językowo wybierają połączenie z *s-*, czyli zgodnie z regułą ortograficzną dotyczącą zapisu przedrostka *z(e)-* (*s-*, *ś-*) przed literą oznaczającą spółgłoskę bezdźwięczną [ć], por. *szcernieć*. Użytkownicy gorzej zaznajomieni z regułami ortograficznymi stosują zapis *z-*. Kwerenda źródeł internetowych wykazuje, że to właśnie ten drugi wariant cieszy się większą popularnością. Wyszukiwarka Google znajduje np. 431 wyników dla zapytania o poprawną ortograficznie formę *szcailem* oraz 20 100 wyników dla zapytania o błędną formę *zczaiilem*.

Przegląd definicji słownikowych oraz wystąpień czasownika *szcaić* (a. *zczaić*) w korpusie APM i Internecie pozwala przypisać temu leksemowi następujące znaczenia:

- ‘zrozumieć, pojąć’ (in. *skumać, pokumać, zakumać, skminić, zakminić, zatrybić, zajarzyć, załapać, chwycić, ogarnąć, skapować, zakapować, zaczaić, oczzaić, wyczaić*), por. *Z samego filmu niezbyt szcailem, o co chodzi* (forum.kameraakcja.pl); także ‘opanować, np. materiał, zagadnienia’ (in. *obczaić, szcaić*), por. *Na studia z budownictwa musisz mieć opanowane to, co masz w programie do matury z matematyki, a jak skończysz zagadnienia związane z funkcjami, postaraj się zczaić granice (ciągu, funkcji), pochodne, całki* (matematyka.pl);
- ‘zapoznać się z czymś, oglądając to, słuchając tego lub w inny sposób’ (in. *obczaić*), np. *Zczaj tą fotkę, miałam Ci pokazać: <http://fotorzut.pl/zdjecia/9b8faafb68.jpg>* (fotka.pl);
- ‘wyczuć, rozpoznać coś intuicyjnie (np. fałsz, nastrój, intencje) w czyichś słowach, w czyimś zachowaniu itd.’ (in. *wyczaić, przyczaić*), por. *Szcaił cię na 99%, a zastrzyki to mógł być test – wiadomo, że jeśli się nie zgodzisz, to coś kręcisz* (hyperreal.info);
- ‘nagle, przypadkiem zdać sobie z czegoś sprawę’ (in. *polapać się, skapnąć się, zjarzyć się, szcaić się*), por. *Ktoś szcai, że mnie nie ma na zebraniu* (WSJP: instagram.pl);
- ‘zauważyć, znaleźć’, np. *Zczaiłem błąd i poprawiłem w tym samym momencie, co Ty zwróciłeś mi na to uwagę* (forum.pclab.pl);
- ‘zastać kogoś podczas robienia czegoś, co uznawane jest za złe, wstydlive lub niestosowne’ (in. *nakryć, przyłapać, przydybać, szcapić, podczaić, przyzczaić, wyczaić*), por. *W sklepie stałem jak głupi i przyglądałem się liściom. Pewnie, jakby mnie ktoś szcaił, to by pomyślał: „czubek”* (WSJP: forumogrodnicze.pl).

Wyczaić

Biorąc pod uwagę frekwencję czasownika *wyczaić* w materiałach dostępnych w Internecie, można powiedzieć, że obok *obczaić* i *szczić* (a. *zczaić*), jest to bardzo popularny derywat. Wyszukiwarka Google znajduje np. 27 100 wyników dla zapytania o formę *wyczaić*, 28 300 wyników dla zapytania o formę *wyczailem* i 32 000 wyników zapytania o formę *wyczaj*²³. Czasownik ten używany jest w kilku znaczeniach:

- ‘znaleźć, zauważyć (Chaciński 2003: 31), głównie wyszukać jakąś osobę, rzecz, zwykle interesującą pod jakimś względem, spośród wielu innych’, por. *Ja ostatnio wyczailem idealny prezent na dzień ojca* (allans.pl);
- ‘dowiedzieć się o czymś jak najwięcej, zorientować się’ (in. *obczaić, przyczaić*), por. *Nie bądź nachalna, nie zajmuj zbyttnio (na początku) jego przestrzeni życiowej. Może na początku wyczaj, co robi po szkole* (dojrzewamy.pl)²⁴;
- ‘zrozumieć, pojąć’ (in. *szczić, zaczaić, oczcaić*), por. *Czy ktoś wyczaił sens tych pytań?* (nikogoforum.pl);
- ‘wyczuć, rozpoznać coś intuicyjnie (np. fałsz, nastrój, intencje) w czyichś słowach, w czyims zachowaniu itd.’ (in. *przyczaić, szczić*), por. – *Kotek popatrz mi w oczy i powiedz mi to. – Odpowiedział. Chyba coś wyczaił, że nie mówię prawdy* (APM: jelena6.bloblo.pl)²⁵;
- ‘zastać kogoś podczas robienia czegoś, co uznawane jest za złe, wstydlive lub niestosowne’ (in. *podczaić, przyczaić, szczić*), por. *Złodzieje gdzieś muszą zapakować swój łup, przecież nie będą nosić pełnych uli po 200 metrów, bo by ich ktoś wyczaił od razu* (pasiekapszczelarska.fora.pl).

W wypowiedziach internautów można znaleźć nieliczne wystąpienia formacji *wyczajacz* (od niedokonanego *wyczajać*), która używana jest jako nazwa subiektu, por. *wyczajacz fajnych rzeczy w Biedronce* (deskgram.org), *wyczajacz absurdu* (muzyka.wp.pl). Powstała też forma *wyczajka* jako nazwa mało popularnej i nieaktywnej od 2008 roku wyszukiwarki informacji o osobach i firmach (była dostępna na stronie internetowej: wyczajka.com).

Zaczaić

Użycia czasownika *zaczaić* w polszczyźnie internetowej ograniczają się do znaczenia ‘zrozumieć, pojąć’ (in. *szczić, oczcaić, wyczaić*), por. *Podczas lekcji matematyki, któ-*

²³ Liczba wszystkich wystąpień leksemu *wyczaić* w NKJP to 382, a w APM – 262.

²⁴ NSGU odnotowuje znaczenie ‘zorientować się, czy spóźniający się na lekcję nauczyciel jest w szkole’. W źródłach internetowych nie znalazłam jednak poświadczeń użycia czasownika *wyczaić* w takim sensie.

²⁵ Za pomocą wyszukiwarki Google znalazłam też parę przykładów użycia w znaczeniu ‘wyczuć, rozpoznać za pomocą zmysłu dotyku lub węchu’, por. *Mimo że Miller właśnie dał mi paczkę papierosów, wyczailem kolejną w przedniej kieszeni kombinezону Wolfa, wyciągnęłam rękę i wyjąłem pudełko fajek wraz z zapalkami* (books.google.pl: *Soulless*, T. M. Frazier). *Kot wyczaił, że na pizzy będzie wędlna. Oblizuje się* (APM: 30lat.blogspot.sk).

rej często nie kumalem, znalazł się temat, który wreszcie **zaczaiłem** (zsip.pl). Czytaj w kółko to pogrubione, to może **zaczaisz**, na czym kłopot polega (hyperreal.info).

2. Stabilność

Pojawienie się czasownika *czaić* oraz utworzonych od niego czasowników prefiksalnych w socjolekcie młodzieżowym można tłumaczyć jako przejaw skłonności młodych ludzi do tworzenia i rozbudowywania własnego kodu językowego (Polak 2007). Leksemy te stały się na tyle popularne, modne, że upowszechniły się w potocznej odmianie polszczyzny.

Czynnikiem stabilizującym *czaić*²⁶ jako jednostkę słownika wydaje się przede wszystkim uniwersalność i ponadczasowość podstawowego znaczenia tego czasownika: rozumienie, czyli proces myślowy, jest inherentnym i niezwykle istotnym elementem codziennego uczestnictwa w rzeczywistości, niezbędnym do jej odbioru. Innymi czynnikami wpływającymi na stabilność *czaić* są względnie długi okres obecności w polszczyźnie oraz dosyć wysoka frekwencja tekstowa. Rozpatrywany leksem upowszechnił się w języku młodzieżowym w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Szczególnie popularny był w okresie 2004–2009 (na podstawie danych z NKJP). Nie został jednak zapomniany i do dziś używany jest spontanicznie w nieoficjalnych sytuacjach komunikacyjnych. W tekstach zamieszczonych przez użytkowników języka w Internecie wyszukiwarka Google znajduje np. 12 600 wyników dla zapytania o formę *czaić*, 14 400 wyników dla zapytania o formę *czaisz* oraz 133 000 wyników dla zapytania o formę *nie czaje*. O silnym zakorzenieniu czasownika *czaić* w uzusie i co za tym idzie – jego trwałości jako jednostki języka świadczy też fakt bycia centrum rozbudowywanego gniazda słowotwórczego (por. Rejter 2006: 176).

Czasownik *czaić* dał początek grupie związków frazeologicznych, np. *czaić bazę/kwestię/temat/sprawę/motyw/klimat*. Mają one charakter otwarty, tzn. możliwa jest wymiennność ich członów²⁷. Można dobrać bliskoznaczne leksemy zarówno nominalne, jak i werbalne, por. *czaić bazę/kwestię/temat* itd., *kumać bazę/kwestię/czaczę, kąsać kwestię/temat/fabułę* (MSSiMP), *czuć/chwytać temat* etc. Swoboda doboru jest jednak ograniczona: człon werbalny to czasowniki używane jako bliskoznaczniki *czaić*, zastępujące ogólnopolskie *rozumieć* (ale nie wszystkie), z kolei człon nominalny to rzeczownik abstrakcyjny oznaczający, najogólniej mówiąc, sedno, istotę sprawy, problemu, zagadnienia. Względem czasownika *czaić* zwroty te nie do końca pełnią funkcję dubletów, ponieważ cechuje je większe natężenie wartości ekspresywnej.

²⁶ Rozważania w dalszej części pracy będą dotyczyły polisemicznego czasownika *czaić*1 (zob. s. 240).

²⁷ Leksykalna wymiennność członów to podstawowy mechanizm derywacji frazeologicznej (Lubaś 2003: 452). Ze względu na stopień zespolenia znaczeniowego omawiane związki można uznać za łączliwe, tzn. takie, które są bardziej utrwalone niż związki luźne, zawierają składniki silnie powiązane ze sobą znaczeniowo, ale jeszcze nie o zatartym znaczeniu; o łączliwości decyduje wysoka częstość współwystępowania składników (Kurkowska, Skorupka 2001).

Od *czaić* utworzonych zostało kilka czasowników prefiksalnych: *doczaić*, *obczaić*, *podczaić*, *przechajć*, *przechajć*, *rozczaić*, *sczaić* (a. *zczaić*), *wyczaić*, *zaczaić*. Razem z *czaić* tworzą one pole semantyczne nazw różnego typu działalności intelektualnej człowieka. U podstaw narodzin tych wyrazów leży zarówno potencja systemu języka, jak i kreatywność użytkowników języka. Rozpatrywane formacje powstały w oparciu o produktywny, żywotny i łatwy w realizacji model słotwórczy, na wzór przedrostkowych konstrukcji czasownikowych, które są już ustabilizowane, funkcjonują w polszczyźnie od dawna, mają szeroki zasięg i tworzą rodziny wyrazów (por. *dojechać*, *objechać*, *przejechać*, *przyjechać*, *rozjechać*, *zjechać*, *wyjechać*, *zajechać*). Przedrostki, które dodano do niedokonanego *czaić*, pełnią w grupie nowych formacji funkcję mieszaną: modyfikują znaczenie i wprowadzają dokonaność akcji.

O tym, że prefiksalne derywaty czasownika *czaić* weszły w szeroki obieg komunikacyjny, można się przekonać, przeglądając rozmaite przykłady ich używania w Internecie. Jednak – w ramach rozważań o funkcjonowaniu tych formacji w perspektywie stabilności i żywotności w języku – należy zwrócić uwagę, że wysoka frekwencja tekstowa cechuje tylko czasowniki *obczaić*, *sczaić* (a. *zczaić*), *wyczaić*. W korpusach językowych w ogóle nie występują leksemy *doczaić* i *przechajć*; co więcej, w materiale dostępnym w Internecie nie znalazłam wystąpień tych dwóch leksemów w postaci niedokonanej, choć potencjalnie takie formacje można utworzyć (*doczajając*, *przechajając*). Jeśli chodzi o istnienie derywatów omawianych czasowników prefiksalnych, to kwerenda źródeł internetowych wykazuje powstanie formacji rzeczownikowych i przymiotnikowych na bazie tylko trzech czasowników (lub ich wersji niedokonanych) – *obczaić*, *rozczaić*, *wyczaić*. Pojawienie się w realnych (nie tylko internetowych) tekstach derywatów innych czasowników jest jednak możliwe i całkiem prawdopodobne: reguły wyjściowe, z których korzystają użytkownicy języka w celu powołania do życia nowych wyrazów, pozwalają na utworzenie np. *rozczajacza* obok *obczajacza* i *wyczajacza*, *doczajki* obok *obczajki* i *rozczajki*. Frekwencja używanych przez Internautów derywatów czasowników *obczaić*, *rozczaić*, *wyczaić* jest istotnie zróżnicowana: wyszukiwarka Google znajduje np. 20 000 wyników dla zapytania o formę *obczajka* i zaledwie 24 wyniki dla zapytania o formę *rozczajka*. Bardzo nieliczne są też wystąpienia np. przymiotnika *obczajny*, a w wypadku wyrazów *obczajalny* czy *obczajność* użycia są pojedyncze. Biorąc to wszystko pod uwagę, można przesądzać raczej o słabym zakorzenieniu w uzusie większości prefiksalnych derywatów czasownika *czaić* (a także formacji pochodnych od tych derywatów), o ich doraźności, a co za tym idzie – nietrwałości w języku.

Rozpatrując stabilność omawianej grupy czasowników pod względem semantycznym, trzeba zaznaczyć, że zarówno *czaić*, jak pochodne czasowniki prefiksalne od czasu pojawienia się we współczesnej polszczyźnie nie funkcjonują w jednym niezmiennym znaczeniu. Przegląd rozmaitych kontekstów ich wystąpień w tekstach zamieszczonych w Internecie wykazuje, że użytkownicy języka przypisują im wiele znaczeń, również takich, które nie są notowane w słownikach, nawet tych internetowych – na bieżąco rejestrujących żywą leksykę potoczną i środowiskową. Pomiedzy derywatami czasownika *czaić* odczuwalne są subtelne różnice znaczeniowe, oddawane przez poszczególne prefiksy. Rozszyfrowanie tych różnic przez odbiorcę nie

jest możliwe bez odwołania się do tekstu, w którym dany derywat występuje. Są to formacje uwikłane w tekst, zwłaszcza ze względu na ich polisemiczność – w większości wypadków ich sensu trzeba się domyślić, tzn. wywnioskować z kontekstu. Związek semantyczny między *czaić* a jego derywatami prefiksalnymi, jak również między poszczególnymi znaczeniami leksykalnymi tych czasowników, sprowadza się do komponentu intelektualnego: we wszystkich sensach omawianej grupy leksemów zauważalny jest intelektualny aspekt ludzkiego działania.

3. Ekspresywność²⁸

Czasownik *czaić* oraz jego derywaty prefiksalne, które wywodzą się z socjolektu młodzieżowego, ale upowszechniły się w potocznej odmianie polszczyzny, reprezentują leksykę ekspresywną, a więc nacechowaną stylistycznie (zob. Rejter 2006: 43–71; Siudzińska 2016: 24–37). Język autorów tekstów (głównie wpisów i komentarzy) zamieszczonych na stronach internetowych o charakterze konwersacyjnym, z których wyekscerpowałam wystąpienia rozpatrywanych czasowników, cechuje wyraźna ekspresywność, zwłaszcza na poziomie leksyki. Służy on nie tylko do przekazywania informacji, ale także do manifestowania własnych przekonań, sposobu postrzegania świata, wyrażania emocji i wartościowania pewnych zjawisk. Ekspresja związana z badaną grupą czasowników ujawnia się na poziomie wypowiedzi tekstowych, z uwzględnieniem kontekstu zdaniowego. Elementami sygnalizującymi nacechowanie ekspresywne tych leksemów są środki składniowe i słowotwórcze.

Składniowe sygnały ekspresywności

W wypowiedziach użytkowników współczesnej polszczyzny czasownik *czaić* oraz zwroty *czaić bazę/kwestię/temat* itd. w znaczeniu ‘rozumieć, pojmować’ często pojawiają się jako struktury pytajne. Orzeczenie w formie drugiej osoby liczby pojedynczej lub mnogiej sygnalizuje charakter bezpośredniego zwrotu nadawcy do odbiorcy. Mówiący nie oczekuje jednak odpowiedzi. Pytając, nie wyraża swoich wątpliwości i nie dąży do uzupełnienia wiedzy. Stawia pytania retoryczne. Tego typu konstrukcje należą do bardzo ekspresywnych środków składniowych (Miodońska-Brookes i in. 1975: 240): podkreślają twierdzenia mówiącego, uwypuklają jego przekonania, emocje i ocenę opisywanej sytuacji, czynią jego przekaz bardziej wiarygodnym, przekonującym (Grzesiuk 1995: 56–58). Pojawiają się w wypowiedziach nacechowanych emocjonalnie, zwykle negatywnie (Grzesiuk 1995: 67).

²⁸ *Ekspresywność* jest tu rozumiana jako cecha znaku językowego, będącą pochodną *ekspresji* (Rejter 2006: 58–59), czyli procesu wyrażania poprzez język pełnej osobowości nadawcy, wszystkich jego czynności psychicznych (Wierzbicka 1969: 36), a więc, innymi słowy, to uzewnętrznianie zarówno emocji, jak sądów nadawcy. Omawiając ekspresję związaną z analizowanymi czasownikami, korzystam z typów ekspresji (i waloryzacji) potocznej wyróżnionych przez Władysława Lubasia (Lubaś 2003: 186–203).

Za pomocą pytań retorycznych z czasownikiem *czaić* oraz pochodnymi od niego zwrotami nadawca wyraża najczęściej swoje wzburzenie wobec sytuacji, która jego zdaniem jest niezwykła, śmieszna albo wręcz absurdalna, odbiega od przyjętych przez niego norm i w którą trudno mu uwierzyć, por. *Ja nie zapomnę, jak w podstawówce zwyczajnie zapomniałem swojej kanapki do szkoły i kolega dał mi jedną ze swoich. Zobaczyła to nauczycielka, która wpisała mi uwagę do dzienniczka, że żebrzę o jedzenie. Czaić!*²⁹ *Że żebrzę!* (wykop.pl). *Istnieje we wszechświecie coś takiego, jak książki, które się kładzie na stoliku w salonie, tylko po to, żeby pasowały do wnętrza. Czaić bazę?* (kikimora.blog). *Kilku przygłupów dywagujących nad „fajnością i okejnością” okradania kogoś, bo jest to niby dozwolone przez polskie prawo. Czaisz kwestię? Jak można w ogóle dywagować nad zwykłym złodziejstwem?* (bezprawnik.pl). *Podczas imprezy KGW w Paniencie jakiś czas temu herbatę goście mieli robioną z „Minutki” tylko dla wójta była „Lipton”! Czaić motyw?* (jarocinska.pl). *No i dostałem z tego jedynekę, czaisz Azję?* (MSSiMP). Pytania retoryczne w podanych przykładach sygnalizują ekspresję (i waloryzację) negatywną. Wyrażają dezaprobatę opisywanego stanu rzeczy (zachowania, postawy osób trzecich), krytykę, niezadowolenie, oburzenie, irytację. Oprócz tego zawierają dodatkowy komponent semantyczny: odcień zdziwienia, niedowierzania.

Niezwykła i jednocześnie nierealna sytuacja może być odbierana przez nadawcę również jako coś pożądanego, por. *Czaisz? Dostałem piątkę z polaka!* (tuwroclaw.com). Pytanie retoryczne w tym przykładzie sygnalizuje ekspresję (i waloryzację) pozytywną. Wyraża aprobatę opisywanego stanu rzeczy, zadowolenie, radość. Oprócz tego zawiera dodatkowy komponent semantyczny: odcień zdziwienia, niedowierzania.

Stawiając pytania retoryczne, mówiący mocniej angażuje uwagę odbiorcy, dzięki czemu ekspresywność jego komunikatu wzrasta. Wprowadzane pytania mają nie tylko wydźwięk emocjonalny, ale także perswazyjny. Realizują one intencję nadawcy (Grzesiuk 1995: 68), który, oprócz wyrażenia swoich odczuć wobec opisanego w komunikacie sytuacji, chce wywrzeć wpływ na odbiorcę, skłonić go do zastanowienia się, przekonać do swoich racji. Pod względem formalnym pytania te mają strukturę pytań właściwych o rozstrzygnięcie³⁰.

W tym miejscu warto dodać, że powstałe na bazie czasownika *czaić* związki wyrazowe *czaić bazę/kwestię/temat* itd. tworzą wprawdzie szereg bliskoznacznym pod względem referencjalnym, ale są zróżnicowane pod względem ekspresywnym (Lubaś 2003: 453). Wymienność członu nominalnego w tych połączeniach pełni funkcję modyfikacyjną. Ze względu na typ rzeczownika, który pojawia się przy czasowniku *czaić*, połączenia takie jak *czaić klimat/klimacik*, *czaić akcję*, *czaić Azję* wydają się bardziej nacechowane niż *czaić kwestię*, *czaić temat*, *czaić sprawę*, *czaić motyw* czy

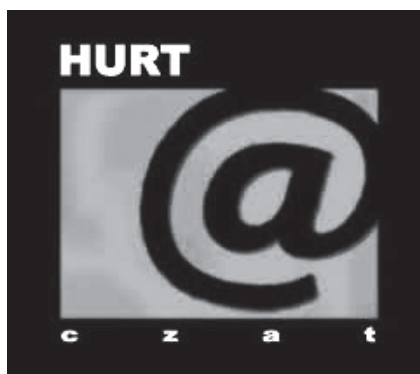
²⁹ Wykrzyknik przy znaku zapytania wzmacnia emocjonalny charakter wypowiedzi nadawcy.

³⁰ Ich wyróżnikiem w tekście pisanym jest znak zapytania na końcu wypowiedzenia (Grzesiuk 1995: 58–61). Przy znaku zapytania może pojawić się wykrzyknik, który dodatkowo wzmacnia emocjonalny charakter wypowiedzi nadawcy. W tekście mówionym wyróżnikiem jest odpowiednia intonacja.

nawet *czaić bazę*³¹. Warianty *czaić klimat/klimacik* mają wydźwięk humorystyczny lub ironiczny, z kolei w wariantach *czaić akcję* i – przede wszystkim – *czaić Azję* można dostrzec wyraźnie negatywną ekspresję, wynikającą z silnej reakcji emocjonalnej mówiącego wobec opisywanego stanu rzeczy.

W materiale dostępnym w Internecie można znaleźć też przykłady wystąpień czasownika *czaić* w bezpośrednim sąsiedztwie jego synonimów, por. *Wystarczy czaić (jarzyć, przyswajać, kumać, wyczuwać...)* różnicę pomiędzy inkasowaniem podatków, a okradaniem podatników. Tę elementarną wiedzę już ściągnąłeś, czy jeszcze jesteś w trakcie ładowania? Bo podejrzewamy, że z pojemnością pendrajwa mogą być problemy (podatki.gazetaprawna.pl). „System tworzenia bitew losowych opiera się na klasyfikacji bitewnej pojazdów biorących w niej udział, co pozwala na tworzenie sesji gry w oparciu o przejrzyste i proste zasady”. Może mi ktoś wyjaśnić te „przejrzyste i proste zasady”, gdyż ich **nie kminię, nie czaję, nie kumam, nie trybię** (forum.warthunder.com). Nagromadzenie nacechowanych stylistycznie bliskoznaczników w podanych przykładach nie służy precyzji wypowiedzi, dookreśleniu. Jego funkcja polega na wzmocnieniu ekspresywności komunikatu, na uwydatnieniu emocjonalnego, wyraźnie negatywnego nastawienia nadawcy (Rejter 2006: 78–79). W pierwszym przykładzie szereg synonimicznych czasowników podkreśla ironiczny, lekceważący stosunek do odbiorcy, który zdaniem mówiącego „nie rozumie podstaw”; zauważalny jest tu także dystans, który dzieli nadawcę od odbiorcy z powodu różnicy posiadanej wiedzy. Z kolei w drugim przykładzie szereg sygnalizuje zakłopotanie, bezradność „mało rozumiejącego” nadawcy.

Struktura ciągu synonimicznego, złożonego ze współwystępujących obok siebie zastępników ogólnopolskiego *rozumieć*, pojawia się także w tekstach o charakterze artystycznym, np. tekstach utworów muzycznych (zob. rys. 4). Pełni ona funkcję środka stylistycznego.

*Nie wierzę w to, że z prochu powstałem
Nie wierzę, że w proch się obrócę
Nie wierzę, że warto być posłusznym
Nie wierzę, w lepszych i nie wierzę w gorszych
Nie lubię spamu, dialerów i kanarów
Pustych frazesów, fałszywej prohibicji
Nie wierzę w partie, instytucje, subkultury
Władzę dla władzy i inne bzdury
**Czaisz, kąsasz, jarzysz, kminisz
Kumasz, kleisz, obczajasz, trybisz***

Rys. 4. Okładka płyty pt. *Czat* wrocławskiego zespołu muzycznego *Hurt* (empik.com). Obok fragment piosenki pt. *Mary czary* (tekstowo.pl)

³¹ *Baza* kojarzy się z podstawą, zasadniczym sensem, najważniejszą częścią jakiejś sprawy, jakiegoś problemu lub zagadnienia. Bartek Chaciński odnosi ją do angielskich słów *base* i *basic* (Chaciński 2003: 29).

Za językowy środek składniowego sygnalizowania ekspresji, na podstawie przeglądu źródeł internetowych, można uznać także wykrzyknienie *weź* wraz z następującym po nim czasownikiem *obczaić* w formie drugiej osoby liczby pojedynczej trybu rozkazującego, por. *Ale samochód! Weź to **obczaj**, stary!* (MSSiMP). *No weź to **obczaj!** Taki genialny art!* (deviantart.com). Konstrukcji tej używa nadawca w celu wzmocnienia oddziaływania jego wypowiedzi na odbiorcę. Podobnie jak opisane wyżej pytania retoryczne służy ona zarówno wyrażeniu emocji, jak i perswazji. Nadawca chce nie tylko zwrócić uwagę odbiorcy na jakąś konkretną rzecz, która jego zdaniem jest niezwykła, atrakcyjna, wręcz doskonała pod jakimś względem. Chce także spowodować reakcję odbiorcy, zachęcić go albo wręcz nakłonić do sprawdzenia i uznania zalet rzeczy, które wzbudza u niego tak ogromne zainteresowanie, zachwyty. Omawiana struktura sygnalizuje ekspresję (i waloryzację) pozytywną. Wyraża aprobatę nadawcy względem opisywanego obiektu, zadowolenie, radość.

Słotwórcze sygnały ekspresywności

Ekspresywność derywatów czasownika *czaić* można odczytać z ich struktury słotwórczej. Zasadnicze znaczenie ma jednak to, w jakim kontekście słotwórcze wykładniki tej ekspresywności – prefiksy – są użyte przez nadawcę. Poniżej kilka przykładów.

Zastosowanie formantów prefiksalnych, w zależności od kontekstu, może prowadzić nie tyle do wyrażenia emocji nadawcy, co do wyrażenia jego oceny w zakresie intensywności działania intelektualnego (por. Szymański 1977). W wypowiedziach tekstowych typu: *Od początku wiedziałem, że mój przeciwnik namiesza w tym turnieju, gdyż przez przypadek dzień wcześniej **doczaiłem**, kim on jest i gdzie gra* (psxextreme.info). *Jakoś nie mogę **doczaić**, gdzie wpiąć te kabelki, a nie chcę wpiąć w ciemno* (elektroda.pl). prefiks *do-* w czasowniku *doczaić* wyraża osiągnięcie pełnej intensywności działania intelektualnego. Sygnalizuje uzyskanie (lub nie – przy formach zaprzeczonych) kompletnej wiedzy w danym zakresie, pojęcia jakiegoś zagadnienia w pełni, tzn. bez żadnych braków czy wątpliwości, w stopniu koniecznym i wystarczającym do swobodnego wykorzystania nabytej wiedzy.

Nieco inny typ oceny ilościowej realizowany jest przez *do-* w *doczaić* użytym w przykładach typu: *Teraz antykwariaty można **doczaić** także na Allegro, często tam kupuję* (socjologia.pl). *WII, Malanowski czy inni detektywi nie mają przede mną tajemnic. Ostatnio **doczaiłem** super serial na Polsat Crime, mowa o „Wydziale Zabójstw”* (zakochanawkolorkach.blogspot.com). Prefiks *do-* wskazuje tu – według mnie (po uwzględnieniu szerszego kontekstu) – na działanie dodatkowe względem podobnego działania, które zostało wykonane wcześniej, por. *doczytać* (kolejną książkę) (Śmiech 1986: 92). Tym samym, w pewnym sensie, *do-* wyraża też nadmiar działania: znalezienie lub wyszukanie czegoś dodatkowo oznacza ‘ponad normę’. Ocenę aktywności intelektualnej pod względem jej intensywności realizuje niewątpliwie przedrostek *roz(e)-* w czasowniku *rozczaić*, por. *Ostatnio próbowałem **rozczaić** rachunek za prąd, te wszystkie opłaty prognozowe, dystrybucyjne, stałe,*

daty odczytów i innych pierdół sprawiają, że trzeba poświęcić 20 min., żeby dojść do tego, ile faktycznie kosztował mnie prąd w danym okresie (wykop.pl). *Trudno się tam dodzwonić, wydaje się, że jest cały czas zajęte, ale rozczaiłem, że po prostu mają słuchawkę podniesioną i taki efekt to daje* (opiniuj24.pl). *Znając skrót i algorytm tworzenia innego ciągu wejściowego dający ten sam skrót, jest w stanie rozczaić hasło* (APM: bikeorient.eu.interia.pl). W każdym z wyróżnionych znaczeń czasownika *rozczaić* prefiks *roz(e)-* sygnalizuje intensyfikację działania, tzn. stopniowy wzrost jego intensywności, oraz ostateczne uzyskanie rezultatu, por. *rozpoznać, rozszyfrować*. Opozycję w stosunku do derywatów czasownika *czaić* z przedrostkami *do-* i *roz(e)-* stanowi czasownik *podczaić* z przedrostkiem *pod(e)-*, użyty w wypowiedziach typu *Coś tam podczaiłam, o co chodzi. Póki co mi wystarcza* (niemiecki.ang.pl). Prefiks *pod(e)-* wyraża osiągnięcie niepełnej intensywności działania intelektualnego. Sygnalizuje pozyskanie niekompletnej wiedzy w danym zakresie, pojęcie jakiegoś zagadnienia w niewielkim stopniu.

Na uwagę zasługuje też prefiks *ob(e)-*. W czasowniku konkretnym informuje on o objęciu dopełnienia akcją jakby ‘dookoła, z różnych stron’, por. *obejść (dom), obkopać (teren)*, co powoduje, że czasownik abstrakcyjny z tym prefiksem, jak *obczaić*, wskazuje na gruntowny, wszechstronny charakter działania (Śmiech 1986: 84). W związku z tym w wypowiedziach tekstowych typu: *Najpierw muszę obczaić, gdzie to jest i jak tam dojechać* (wykop.pl). *W końcu obczaiłam rodzaje najmu, wszystkie niebezpieczeństwa i to, co może się nie udać* (umamusimuminka.pl), a także *Obczaj tą stronę, znajdziesz tam to, co potrzebujesz!* (APM: 123articles.firmy.media.pl). *Wczoraj obczaiłem ten singiel* (wykop.pl). omawiany prefiks realizuje stosunek nadawcy wobec opisywanej aktywności intelektualnej, który związany jest nie tylko z jej intensywnością, ale i – przede wszystkim – jakością. Sygnalizuje, że działanie podjęte w celu zorientowania się w jakimś temacie, pozyskania jak największej ilości informacji w danym zakresie (żeby np. coś załatwić), a także w celu zapoznania się z czymś poprzez dokładne obejrzenie czy wysłuchanie tego, objęło różne albo nawet wszystkie możliwe aspekty, z dużą dbałością o szczegóły.

Wydaje się, że w wypowiedziach typu: *Gdy dziewczyna usiadła obok mnie, rozglądnęłam się po sali, aby obczaić innych znajomych, z którymi będę chodzić do klasy* (APM: jelena6.bloblo.pl). *Obczaił mnie wzrokiem z góry na dół i zniewalająco się uśmiechnął* (APM: you-need-the-trust-that-my-love.bloblo.pl). prefiks *ob(e)-* również, w pewnym sensie, wyraża gruntowność i wszechstronność, ponieważ obczajenie kogoś to sprawdzenie go pod wieloma względami: nie tylko uważne przyjrzenie się komuś, ocena jego wyglądu, ale także zwrócenie uwagi na inne jego cechy charakterystyczne, takie jak sposób bycia czy mówienia.

Opozycję w stosunku do *obczaić* może stanowić czasownik *przezcaić* użyty w przykładzie *Przezcaiłem pobieżnie forum no i proszę: zapędy gejowskie były już dawno* (a4-klub.pl). Prefiks *prze-* wskazuje tu na działanie charakteryzujące się mniejszą intensywnością i dokładnością. Omawiane użycie czasownika *przezcaić* można przeciwstawić też jego użyciu w kontekście podkreślającym intensywność i dokładność działania, por. *Proponuję przezcaić tą tabelkę: [http://www.battle.net/war3/\(...\)d#chart1](http://www.battle.net/war3/(...)d#chart1)* (forum.battlenet.pl).

Zastosowanie formantów prefiksalnych w zależności od kontekstu użycia omawianych derywatów czasownika *czaić* może prowadzić też do realizacji emocjonalnego nastawienia nadawcy. Wyraz emocji daje prefiks *wy-* w czasowniku *wyczaić* użytym w wypowiedziach typu: *Ja ostatnio wyczailem idealny prezent na dzień ojca* (allans.pl). *Swoją karierę siatkarską zaczęłam od września tego roku, gdy to na lekcji WF-u wyczaił mnie mój obecny trener* (sfd.pl). Prefiks *wy-* sygnalizuje tu „wydobycie, wyodrębnienie” spośród wielu innych obiektów takiego, który jest interesujący, atrakcyjny pod jakimś względem. W związku z tym łączy się z nim ekspresja (i waloryzacja) pozytywna. Wyraża on zadowolenie, aprobatę (uznanie czegoś za dobre), uwagę (wyróżnienie kogoś).

Wyrazu emocji można też doszukiwać się w zastosowaniu prefiksu *prze-* w czasowniku *przezczać* w wypowiedziach typu: – *Ale aukcja trwała tylko do 20.00, więc wygrałam!* – *Ja przezczailem, bo myślałam, że aukcja trwa do 22:00* (cluster006.ovh.net). *Dla córki też chciałam [kupić buty – P.W.], ale w sklepie nie było rozmiaru. Czekałam z zamówieniem przez net, no i przezczailem* (rodzice.pl). W moim przekonaniu prefiks *prze-* realizuje tu ekspresję negatywną: niezadowolenie z powodu straty czegoś pożądanego, co wskutek niewłaściwego postępowania (niezauważenia tego w odpowiednim momencie lub niewykorzystania jakiejś okazji) bezpowrotnie minęło. Sam obiekt straty waloryzowany jest przez nadawcę pozytywnie: aprobata.

Warto dodać, że są też wypadki, kiedy różne derywaty czasownika *czaić* pojawiają się w takim samym znaczeniu, por. *Aha, już chyba obczaiłem, o co Ci chodzi* (playstation.pl). *W ogóle nie szcailem, o co ci chodzi* (f.kafeteria.pl). *Właśnie wyczailem, o co Ci chodzi* (zlosniki.pl). *Po minucie zaczyilem już, o co chodzi* (forum.gram.pl). Kontekst przytoczonych wypowiedzi tekstowych wskazuje, że wszystkie formacje prefiksalne użyte są w znaczeniu ‘zrozumieć, pojąć’ sedno sprawy, problemu czy zagadnienia i właściwie trudno jest wyjaśnić, na jakiej zasadzie zachodzi w nich wymiana prefiksów. Wydaje się, że wymiennosc przedrostków nie pełni tu funkcji modyfikacyjnej, nie wprowadza rozróżnienia ze względu na intensywność czy jakość działania intelektualnego. Wszystkie przedrostki komunikują początek akcji, a utworzone za ich pomocą formacje można sparafrazować jako ‘zacząć *czaić* (rozumieć, pojmować)’.

Niełatwo ustalić też zasadę wymiany formantów prefiksalnych w derywatach czasownika *czaić* użytych w znaczeniu ‘zastać kogoś podczas robienia czegoś, co uznawane jest za złe, wstydlive lub niestosowne’, por. *Ja lecę, trener mnie podczaił*. – *Nagle z głośników wydobył się dźwięk dobrze mi znany. Ogłoszenia albo przywołanie na dywanik. „Dwie palaczki z klasy 3d proszone o natychmiastowe przyście do gabinetu dyrektora”* (wattpad.com). *Ja, kolego, ostatnio przyczailem pana DR, jak podjechał swoim samochodem na osiedle i wrzucił do pojemnika śmieci z własnej posesji* (wiocha.pl). *W sklepie stałem jak głupi i przyglądałem się liściom. Pewnie, jakby mnie ktoś szcaileł, to by pomyślał: „czubek”* (WSJP: forumogrodnicze.pl). *Złodzieje gdzieś muszą zapakować swój łup, przecież nie będą nosić pełnych uli po 200 metrów, bo by ich ktoś wyczaił od razu* (pasiekapszczelarska.fora.pl). W podanych przykładach wymiana przedrostków nie wpływa na znaczenie derywatów, nie wprowadza nowych informacji. Nie zmienia też wartości ekspresywnej wypo-

wiedzi, związanej z negatywnym wartościowaniem. Zauważalna jest tu dezaprobatą ludzkich zachowań, które odbiegają od przyjętych norm społecznych i moralnych, oraz deprecjacja osób, które świadomie lub nieświadomie te normy przekraczają. Nacechowanie poszczególnych derywatów uwypukla nie formant słowotwórczy, ale podstawa słowotwórcza. Czasownik *czaić* jako ‘rozumieć, pojmować’ wnosi do derywatów istotny komponent intelektualny, przez co wywołane zostaje – w moim przekonaniu – wrażenie nobilitacji osób, które przyłapały kogoś na gorącym uczynku: to osoby, które „wiedzą, o co chodzi”, dobrze orientują się w zakresie ludzkich postaw i powszechnie obowiązujących zasad, wykazują się też spostrzegawczością i dzięki temu udaje się im zdemaskować to, co nie jest społecznie akceptowane.

Podsumowanie

Czasownik *czaić* mający związek z myśleniem i rozumieniem oraz jego derywaty prefiksalne funkcjonują w polszczyźnie jako leksemy polisemiczne. Dające się uchwycić, powtarzające się w wypowiedziach różnych autorów, znaczenia tych leksemów są ze sobą powiązane poprzez komponent intelektualny. Komunikatywność derywatów *czaić* tylko w pewnym stopniu jest gwarantowana przez wyrazistość semantyczną przedrostków – sensu tych wyrazów w danym użyciu trzeba się domyślić, wywnioskować z kontekstu. Rozpatrywane czasowniki weszły już w szeroki obieg komunikacyjny, ale tylko *czaić* wydaje się być mocno zakorzeniony w uzusie. Ekspresja łączona z użyciem tych czasowników ujawnia się na poziomie wypowiedzi tekstowej. Językowymi sygnałami ich funkcji ekspresywnej są środki słowotwórcze (prefiksy, podstawa *czaić*) i składniowe (pytanie retoryczne, ciąg synonimiczny, wykrzyknienie), przy czym zasadnicze znaczenie ma kontekst, w jakim środki te są użyte przez nadawcę.

Bibliografia

- APM – *Araneum Polonicum Maius*. Dostęp: kontext.korpus.cz (25.09.2018).
- Benko, V. (2014). Aranea: Yet Another Family of (Comparable) Web Corpora. [W:] P. Sojka, A. Horák, I. Kopeček, K. Pala (red.). *Text, Speech and Dialogue. 17th International Conference, TSD 2014, Brno. Proceedings* (257–264). Szwajcaria: Springer.
- Chaciński, B. (2003). *Wypasiony słownik najmłodszej polszczyzny*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Chaciński, B. (2005). *Wyczesany słownik najmłodszej polszczyzny*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Chaciński, B. (2007). *Totalny słownik najmłodszej polszczyzny*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Czeszewski, M. (2001). *Słownik slangu młodzieżowego*. Piła: Wydawnictwo Ekolog.
- Czeszewski, M. (2006). *Słownik polszczyzny potocznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Grabias, S. (1997). *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Grzegorzczukowa, R., Laskowski, R., Wróbel, H. (red.). (1999). *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, t. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grzesiuk, A. (1995). *Składnia wypowiedzi emocjonalnych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Jendrzejek, A., Pastwa, J. (red.). (2006). *Słownik gwary młodzieżowej*. Toruń: Wydawnictwo Literat.
- Kurkowska, H., Skorupka, S. (2001). *Stylistyka polska. Zarys*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lubaś, W. (2003). *Polskie gadanie. Podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Markowski, A. (2016). Obczaiłem obczaić. [W:] J. Bralczyk, A. Markowski, J. Miodek. *Trzy po 33* (102–103). Warszawa: Wydawnictwo Agora.
- Miodek, J. (2017). *Kminić czy rozkminić?* Dostęp: plus.gazetawroclawska.pl/kminicz-zy-rozkminic-profesor-jan-miodek-odpowiada/ar/12156946 (25.09.2018).
- Miodońska-Brookes, E., Kulawik, A., Tatar, M. (1975). *Zarys poetyki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- MSSiMP – *Miejski słownik slangu i mowy potocznej*. Dostęp: miejski.pl (25.09.2018).
- NKJP – *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Dostęp: nkjp.pl (25.09.2018).
- NSGU – Zgółkowska, H. (red.). (2004). *Nowy słownik gwary uczniowskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Europa.
- Polak, K. (2007). *Kultura szkoły: od relacji społecznych do języka uczniowskiego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- PSWP – Zgółkowska, H. (red.). (1994). *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1. Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- Rejter, A. (2006). *Leksyka ekspresywna w historii języka polskiego. Kulturowo-komunikacyjne konteksty potoczności*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- SGU – Czarnecka, K., Zgółkowska, H. (1991). *Słownik gwary uczniowskiej*. Poznań: Kantor Wydawniczy SAWW.
- SNMP – *Slang, neologizmy, mowa potoczna*. Dostęp: vasisdas.pl (25.09.2018).
- SPS – Widawski, M. (red.). (1998). *Słownik polskiego slangu*. Dostęp: poprzednia.univ.gda.pl/slang (25.09.2018).
- Siudzińska, N. (2016). *Formacje ekspresywne we współczesnym języku polskim (na przykładzie wybranych pospolitych nazw osobowych)*. Warszawa: Wydawnictwo Belstudio.
- Szymański, T. (1977). *Derywacja czasowników onomatopeicznych i ekspresywnych w języku bułgarskim*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Śmiech, W. (1986). *Derywacja prefiksalna czasowników polskich*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Wierzbicka, A. (1969). Problemy ekspresji. Ich miejsce w teorii semantycznej. [W:] A. Wierzbicka. *Dociekania semantyczne* (3–61). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Wileczek, A. (2014). *Gry (nie)dostłownością w socjolekcie młodzieżowym*, Socjolingwistyka, XXVIII, 153–164.
- WSJP – Żmigrodzki, P. (red.), *Wielki słownik języka polskiego*. Dostęp: wsjp.pl (25.09.2018).

Słowa kluczowe

semantyka czasownika, czasowniki prefiksalne, stabilność leksemu, ekspresywność

Abstract

*Czaisz to? (Do you get it?) On various uses of the verb *czaić* and its prefixed derivatives*

This article discusses the semantics of the verb *czaić* and its prefixed derivatives: *doczaić*, *obczaić*, *podczaić*, *przeczaić*, *przyczaić*, *rozczaić*, *szczaić*, *wyczaić*, *zaczaić*. Particular attention is paid to morphological, syntactic and semantic properties that influence their stability and expressive markedness. Although these verbs are not a novelty in Polish, lexicographic accounts of their use are infrequent. These verbs can be traced back to language used by the youth, yet they have already made their way to everyday Polish. Polish speakers use them mainly in unofficial conversations, in which these verbs can be found in various contexts; and exhibit numerous meanings, some of which are not listed in contemporary dictionaries of Polish. Subtle meaning differences between relevant derivatives are encoded by the prefixes that attach to the base – *czaić*.

Keywords

verb semantics, prefixed verbs, lexeme stability and expressiveness